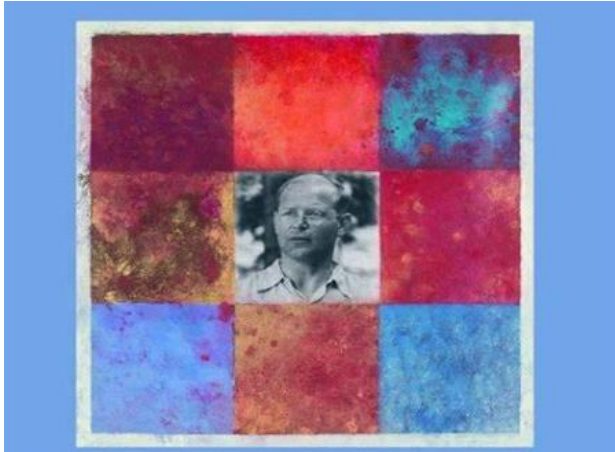

**Podium *Open Haven* presenteert
op zaterdag 7 mei 2022 om 20.00 uur
in kerkgebouw de *Open Haven* te Oostburg**

VERZET & OVERGAVE

***(HOE) KAN EEN MENS
(ALTIJD) KIEZEN VOOR HET
GOEDE EN TEGEN HET KWADE?***

Een muzikaal-poëtische vertolking over het leven en de betekenis van verzetsstrijder Dietrich Bonhoeffer, ook voor onze tijd.

Uitvoerenden:

Voordrachten: Jan Verlinde, gastlector Marianne Albers, Anja Overduin (tevens PowerPointpresentatie),

Pieter Overduin: piano arrangementen en muziekkeuzes, toelichtingen en vormgeving.

Inleidende muziek en enkele openingsgedachten.

**Pianomuziek: thema uit de film van Spielberg: *Schindler's List*.
(Compositie van John Williams (arr).)**

Korte biografie van Dietrich Bonhoeffer

**Pianomuziek: Ubi *Caritas* van Ola Geilo (arr.).
Verleden. Fragmenten uit Bonhoeffers' dagboek (juni 1944)**

Tekst bij dia met piano vervolgspel...

Je bent gegaan, geliefd geluk en diep beminde smart.

Hoe zal ik je noemen? Ademnood of leven, heerlijkheid, stuk van mezelf, mijn hart, verleden tijd? Ik weet alleen maar dat je bent gegaan, alles is voorbij. (..)

Poëzie met Pianomuziek: *The Ground* van Ola Geilo en *improvisatie door kabbelen muziekthema*.

GELUK EN ONGELUK Fragment uit Bonhoeffers' dagboek (juni 1944)
Geluk en ongeluk Corrie Kopmels

Lied: Wanneer mijn hart vaarwel moet zeggen (*samenzang*)

1. Wanneer mijn hart vaarwel moet zeggen
en loslaat wat het leven bood,
kom, Geest, uw zegen op mij leggen,
verzeker mij: Gods trouw blijft groot.

2. Wanneer mijn hart nu moet aanvaarden
wat mij het lot te dragen heeft,
kom, Christus, kom en wis mijn tranen,
als ik mij aan U overgeef.

3. Wanneer mijn hart, tot U geheven,
het thuis herkent, dat Gij ons biedt,
blijf, Vader, mij met licht omgeven,
en al mijn klagen wordt een lied.

(Tekst: Jochem Klepper *) 'Nunsich das Herz von allem löste', vertaling: Sytze de Vries. Liedboek 2013, lied 947. *) Jochem Klepper (geb. 1903) leefde na 1933 als dichter en schrijver in Berlijn. Door de steeds sterker wordende druk van de Nationaal Socialisten, ten gevolge van zijn huwelijk met een Joodse vrouw, in de dood gedreven en overleden in 1943 te Berlijn.

Tekst bij dia

Geluk en ongeluk, die ons overweldigend snel kunnen treffen lijken aanvankelijk twee druppels water, hitte en vrieskou bij onverhoedse beroering.

Wat is geluk? Wat is ongeluk?

Pianomuziek met *Eternal God* van John Rutter (arr.).

Ontstaanscontext van Bonhoeffers gebeden & gedichten

Dia: De gevangentijd eind 1943 en in 1944

WIE BEN IK

Fragment uit Bonhoeffers' dagboek (juni 1944)

Dia, *Wie ben ik* * Corrie Kopmels

Pianomuziek met *Pi  Jesu* uit *The Armed Man* van Jenkins (arr.).

Tekst bij dia.

Wie ben ik? Deze of die?

Ben ik dan vandaag deze en morgen een ander,
ben ik beiden tegelijk?

Wie ben ik? Eenzaam getob spot met mij.

Wie ik ook ben, u kent mij, o God! Van u ben ik.

NACHTELIJKE STEMMEN IN TEGEL

Fragment uit Bonhoeffers' dagboek (juni 1944)

Nachtelijke stemmen in Tegel, Met het Agnus Dei.

GEBED IN GROTE NOOD Pianomuziek met het Lament uit het Stabat Mater van Jenkins (arr.).
Fragment uit Bonhoeffers' dagboek (november 1944)

Christen en heiden.

Fragment uit Bonhoeffers' dagboek (juli 1944)

Christen en heiden Corrie Kopmels. Piano speelt door...

Tekst bij dia

Naar alle mensen gaat God in hun nood,
verzadigt hun lichaam en ziel met zijn brood,
sterft voor christen en heiden de dood aan het kruis
en beiden vergeeft hij.

Liedtekst: Klein credo (met samenzang)

1. Wie wanhoopt, roept de godsnaam aan
– in angst of waan, in zielsverdriet –
of je nu Christus volgt of niet.
2. Wie schooiers hoop geeft, net als hij,
staat aan zijn zij, ten prooi aan spot:
wie Christus volgt, omarmt zijn God.
3. God is intens met ons begaan,
draagt ons bestaan, aanvaardt, vergeeft
wie wel of niet uit Christus leeft.

(René van Loenen, liedtekst bij het gedicht 'Christen en heiden' van Dietrich Bonhoeffer – Melodie: Liedboek 760)

DEEL 2 VAN VERZET & OVERGAVE

STADIA OP DE WEG NAAR DE VRIJHEID

Pianomuziek met het *Lacrimosa* uit *Cantata Memoria* van Jenkins (arr.).
Fragment uit Bonhoeffers' dagboek (juli 1944)

Stadia op de weg naar de vrijheid Corrie Kopmels

Tekst bij dia:

Tucht - Daad - Lijden - Dood - Vrijheid, langdurig zochten we je in Tucht - Daad - Lijden - Dood. Stervend herkennen we jou in het aangezicht Gods.

Bonhoeffers Berlijn (I) Huis van fam. Bonhoeffer en Tegelgevangenis.

Berlijn (II) Voormalige Gestapogevangenis Prinz-Albrecht-
Strasse/Niederkirchnerstraße 8, 10963 Berlin

DE VRIEND Pianomuziek met *a gift of Music* van John Rutter (arr.).

Fragment uit Bonhoeffers' dagboek (augustus 1944)

De vriend Corrie Kopmels *Inl. pianomuziek op lied 275*

DE DOOD VAN MOZES pianomuziek met *Mozes is gestorven* uit ZG
7/48 (arr.).

Fragment uit Bonhoeffers' dagboek september 1944)

De dood van Mozes Corrie Kopmels (**doorlopende muziek**)

Houd me nu vast, de staf glijdt uit mijn hand, getrouwe God, geef mij een graf.

Dia (Begraafplaats met graf van Bonhoeffer)

Het is veel gemakkelijker in principe een zaak trouw te blijven, dan in concrete verantwoordelijkheid te handelen.

Muziek: Het Kyrië uit *The Armed Man* van K. Jenkins (arr.)

“Meditatie en ethiek: zorg voor elkaar” en Muziek in het leven van Bonhoeffer.

Piano: *What sweeter music* van John Rutter.

Bonhoeffer en de kerk

Jona. Pianomuziek met *Cancion turquesa* uit *Adiémus Colores* van Karl Jenkins (arr.).

Jona Corrie Kopmels Muziek speelt door...

Liedtekst: Van de Opvarenden met lied 850 op de achtergrond.

1. Wij zijn een speelbal van de golven
en roepen onze goden aan.

Wij worden door de zee verzwolgen,
ons schip zal in haar muil vergaan.

2. Wie durft zich nu nog schuil te houden,
door zelfbedrog in slaap gesust,
door ongepast en blind vertrouwen,
zich van geen kwaad of straf bewust?

3. Wie spreekt verlossend een voor allen
een laatste en beslissend woord?
Wie is bereid om diep te vallen?
Wie roept: werp mij maar overboord?

4. Hij die zich schuilhield, laat zich vallen.
Hij weet zich schuldig, stelt zich borg
als een van ons, als een voor allen.
Ons leven is zijn hoogste zorg.

(René van Loenen, liedtekst bij het gedicht ‘Jona’ van Dietrich Bonhoeffer –
Melodie: Liedboek 850)

GOEDE MACHTEN pianomuziek over lied 511, Melodie: Adriaan C. Schuurman.

Door goede machten trouw en stil omgeven,
bewaard, getroost als door een wonder,
zo wil ik deze dagen met de mijnen leven,
met jullie samen een nieuw jaar ingaan.

Nog zullen oude wonden pijnlijk schrijnen,
nog drukt op ons het lood van deze tijd.
Verleen Heer, onze opgejaagde zielen
het heil dat u voor ons hebt voorbereid.

En wilt u ons de zware, bittere beker geven
met leed en droefenis tot aan de rand gevuld,
dan zullen wij die dankbaar zonder beven
aanvaarden uit uw goede en geliefde hand.

Ach, wilt u ons nog een keer vreugde schenken
aan deze wereld en het stralen van de zon,
dan zullen we gedenken wat voorbijging
en hoort ons leven helemaal tot u, o God.

Laat warm en rustig nu de kaarsen branden
door u in onze duisternis gebracht.
Breng als het zijn mag, ons weer samen.
We weten het, uw licht schijnt in de nacht.

Als dan de diepste stilte is gevallen,
laat ons genieten van de volle klank,
in wijde kringen om ons heen te horen,
een grote samenzang vol lof en dank.

Door goede machten vaderlijk geborgen,
wachten wij kalm op wat er komen gaat.
God is bij ons in de avond en de morgen
en zonder twijfel elke nieuwe dag. (Bonhoeffer, december 1944)

Goede machten Corrie Kopmels **Pianomuziek lied 263**

Morgengebed Corrie Kopmels **met pianomuziek lied 856**

Avondgebed onder pianomuziek

Avondgebed Corrie Kopmels **met Pianomuziek *Evening prayer* van Humperdinck.**

Laat mij in vrede slapen onder Uw bescherming en bewaar mij in het donker voor allerlei verleidingen.

Slot pianomuziek met opnieuw het thema uit de film Schindlers' List...en 3 laatste citaten:

- 'Ik zie geen andere weg, dat ieder van ons inkeert in zichzelf en in zichzelf uitroeit en vernietigt al datgene, waarvoor hij meent anderen te moeten vernietigen.
En laten we ervan doordrongen zijn dat ieder atoompje haat dat wij aan deze wereld toevoegen haar onherbergzamer maakt dan ze al is.'
Aldus Etty Hillesum †
- "Moge je keuzes een afspiegeling zijn van hoop en niet van je angst"
Aldus Nelson Mandela †
- Laatste uitspraak van Bonhoeffer.:

ZWIJGEN IN HET AANGEZICHT VAN HET KWAAD IS
ZELF HET KWADE: GOD ZAL ONS NIET VOOR
ONSchULDIG HOUDEN.
NIET SPREKEN IS OOK SPREKEN; NIETS DOEN IS
OOK DOEN.

Dia ter afsluiting. Met dank aan.....

* * * * *

Enkele vragen bij elk onderdeel voor persoonlijke bezinning of gesprek over de betekenis van Dietrich Bonhoeffer voor onze tijd.

I. Verleden

- ❖ Wat is de kracht van herinneringen?

II. Geluk en ongeluk

- ❖ Heb je zelf wel eens ervaren dat trouw van mensen je helpt om staande te blijven in tijden van ongeluk?

III. Wie ben ik?

- ❖ Voel je zelf wel eens een afstand tot je eigen 'CV' en merk je dat dit in de loop van je leven verandert?

IV. Nachtelijke stemmen in Tegel

- ❖ Je kan 's nachts de controle verliezen. Hoe ga je om met de 'demonen' (aanvechtingen) van de nacht'?

V. Christen en heiden.

- ❖ Wat vind je van het Godsbeeld in dit gedicht van Bonhoeffer?

VI. Stadia op weg naar de vrijheid.

- ❖ Bij welk van de vier stadia voel je je het meeste thuis?
- ❖ Wat vind je van het vrijheidsbegrip volgens Bonhoeffer?

VII. De vriend(schap).

- ❖ Is vriendschap de ultieme vrijheid naast de basis van familie en arbeid?

VIII. Lied van Mozes.

- ❖ Bij Mozes gaat het om de spanning tussen gemeenschap en individu. Mag het deel uitmaken van een gemeenschap je wat kosten?

IX. Jona.

- ❖ Waar zou de kerk vandaag niet voor weg moeten lopen?

X. Goede machten.

- ❖ Wat zijn de goede machten die jou vertrouwen geven?

Enkele (her)uitgaven van geschriften van en over Dietrich Bonhoeffer:

- Verzet en Overgave (Dagboek van D.B.)
- Navolging (over de Bergrede van D.B.)
- Brevier (van D.B., uitgave Ten Have).
(met citaten uit zijn werk).
- Mijn ziel keert zich stil tot God, meditaties
bij de Psalmen door D.B (Uitgave Ten Have).
 - Bonhoeffer in woord en beeld,
beeldbiografie door Eric Metaxas, uitgave van Royal Jongbloed.
 - Zondig en dapper: Bonhoeffer over christelijk handelen (E. v. 't Slot;
uitgave KokBoekencentrum 2019)
 - Dietrich Bonhoeffer, een thematisch dagboek (G. Dekker red.; uitgave
Meinema).
 - Dit is het uur van de trouw (met gedichten en gebeden van Bonhoeffer
in een nieuwe vertaling (bij de boekhandel).

Met dank aan © De Roos van Culemborg/ 2020 www.deroosvanculemborg.nl

die alle rechten voor publicatie beschikbaar stelde. Illustraties en archiefphoto's afkomstig uit het werkschrift 2019-2020 Bonhoeffer 75. Gedichten en gebeden in gevangenschap. Uitgave De Roos van Culemborg.

Liedteksten van René van Loenen,

Gedichten van Corrie Kopmels

Afbeeldingen bij de gedichten van Jelte Hoogenkamp.

Achtergrondinformatie: Arthur Alderliesten met tekstbewerkingen door Louis Freund.

De liederen zijn genomen uit Liedboek 2013, *zingen en bidden in huis en kerk, 2013*.

Wilt u meer inspiratie opdoen luister dan eens (via YouTube of iTunes) naar ander werk van sir Karl Jenkins, zijn *Armed Man (A Mass For Peace)* en *The Peacemakers* met verwerkte citaten van vredestichters of een van zijn laatste werken: *Miserere, Songs of Mercy and Redemption* uit 2019.

Personalia:

Jan Verlinde (1981) is predikant van de Prot. gemeente te Axel. Was bereid te participeren in dit Bonhoefferproject.

Hij zoekt ook binnen zijn kerkelijk gemeentewerk naar verbindingen tussen spiritualiteit en muziek voor de mens van vandaag.

Marianne Albers gastlector namens Protestantse Gemeente de Brug

Anja Overduin (1959) was tot voor kort werkzaam bij ZorgSaam te Hulst. Zij heeft evenals Pieter een grote liefde voor de muziek van m.n. sir Karl Jenkins en John Rutter. Heeft in voorgaande producties ook meegewerkt in de uitvoering ervan, zoals deze keer met voordrachten en de PowerPointpresentatie.

Louis Freund (1938) was als predikant werkzaam in verschillende kerkgemeenschappen in ons land en tot 2003 in de Prot. gemeente te Mechelen en is vanaf zijn emeritaat woonachtig in Hengstdijk. (Hij werkte mee aan de tekstredactie en vormgeving van dit programma).

Pieter Overduin (1954) heeft verschillende Protestantse gemeenten gediend en was vanaf 2003-2019 verbonden aan de Protestantse Gemeente Oosthoek te Hulst.

Als amateur pianist en organist is hij ook geïnteresseerd in het leggen van verbindingen tussen theologie en (licht-) klassieke muziek, poëzie en verbeelding.

Vanaf 2012 hebben Louis Freund en Pieter Overduin een drietal keren een eerste productie uitgevoerd onder de naam Pelgrimage, dit aan de hand van de figuur Abraham. Later ontstond de Emmaüs productie, die ook elders in het land ten gehore werd gebracht. In maart 2019 werd de productie *Het geheim in mijn leven met muziek onder woorden* voor het voetlicht gebracht.

©Pieter Overduin/project Bonhoeffer 2021/2022.

“Niet wat je wenst maar het goede doen en wagen, niet dromen over mogelijkheden, maar het werkelijke leven dapper aangaan. Niet op de vlucht der gedachten, maar alleen in de daad ligt de vrijheid. Laat het angstige talmen achter je, begeef je in de storm van de tijd, gedragen door Gods Woord en je geloof alleen; juichend zal de vrijheid je geest omgeven. Wonderlijke verandering. Je sterke handen zijn gebonden. Machteloos eenzaam zie je het einde van je daden. Toch adem je op en legt, stil en getroost, de goede zaak in sterkere handen, in aanvaarding (...).

Kom nu, hoogste feest op de weg naar de eeuwige vrijheid, (...) opdat wij eindelijk zien wat hier nog aan onze ogen onttrokken is. Lang zochten wij je, vrijheid, in discipline, daadkracht en lijden. Stervend vinden wij je voor het aangezicht van God.

* * *

**Bij de uitgang wordt er een collecte gehouden als vrijwillige bijdrage voor de samenwerkende hulporganisaties voor Oekraïne giro 555.
Bij voorbaat onze hartelijke dank.**

**Wij danken u allen voor uw komst en aandacht
en wensen u voor straks wel thuis**